

УДК 327.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.49>

КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА У РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Шамраєва В.М.,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: /0000-0002-7140-3742
e-mail: v.shamraeva@karazin.ua

Шамраєва В.М. Китайська Народна Республіка у регіональних системах забезпечення міжнародної безпеки: нормативно-правове забезпечення.

Китайська Народна Республіка є на сьогодні провідним актором системи міжнародних відносин. Маючи великий потенціал вона активно бере участь і у міжнародному безпековому співробітництві. У контексті вирішення завдань нашої держави у безпековій сфері актуальним є проведення ретроспективного аналізу нормативно-правових підвалин регіонального співробітництва Китаю у безпековій сфері. Джерельною базою представленого дослідження стали законодавчі акти Китайської Народної Республіки у сфері забезпечення національної безпеки та ті документи, що окреслюють сучасну зовнішньополітичну доктрину держави. Також у статті подано спробу проведення ретроспективного аналізу безпекового співробітництва Китайської Народної Республіки на сучасному етапі. Окреслено основні напрямки співробітництва та інтереси КНР у безпековій сфері на регіональному рівні.

Державні органи Китаю прагнуть повною мірою забезпечити захист держави та громадян від сучасних загроз (внутрішніх і зовнішніх), використовуючи найбільш ефективні механізми захисту, вдосконалюючи законодавство в галузі забезпечення національної безпеки. У сфері розвитку безпекового співробітництва у регіоні Китай намагається ініціювати обговорення актуальних питань регіональної безпеки як на двосторонньому так і на багатосторонньому рівнях. З 2013 р. було реалізовано цілу низку кроків щодо розвитку співробітництва у сфері безпеки які були визнані ефективними.

Стратегічна мета КНР полягає в тому, щоб створити нову систему регіональної безпеки (включно азіатську), орієнтовану на проблеми внутрішньої безпеки, засновану на китайській економічній могутності. Ці цілі не є новими, але Сі Цзіньпін більш активно зосередився на тому, як реалізувати та інституціоналізувати своє бачення регіональної системи міжнародної безпеки. Стратегія Китаю щодо формування нової регіональної системи безпеки на сьогодні знаходиться у процесі реалізації, і ще зарано говорити про її остаточні політичні результати та наслідки для системи регіональних міжнародних відносин.

Ключові слова: міжнародна безпека, правове регулювання міжнародного безпекового співробітництва, регіональні системи забезпечення міжнародної безпеки, зовнішня політика КНР.

Shamrayeva V. The People's Republic of China in regional systems of ensuring international security: regulatory and legal support.

The People's Republic of China is currently a leading actor in the system of international relations. Having great potential, it actively participates in international security cooperation. In the context of solving the tasks of our state in the security sphere, it is relevant to carry out a retrospective analysis of the regulatory and legal foundations of China's regional cooperation in the security sphere. The source base of the presented research was the legislative acts of the People's Republic of China in the field of ensuring national security and those documents outlining the modern foreign policy doctrine of the state.

The article also presents an attempt to conduct a retrospective analysis of the security cooperation of the People's Republic of China at the current stage. The main directions of cooperation and the interests of the PRC in the security sphere at the regional level are outlined.

China's public authorities strive to fully protect the state and citizens from modern threats (internal and external), using the most effective protection mechanisms, adopting and improving legislation in the field of national security. In the field of development of security cooperation in the region, China is trying to initiate discussions on topical issues of regional security both at the bilateral and multilateral levels. Since 2013, a number of steps have been implemented to develop cooperation in the field of security, which have been recognized as effective.

The PRC's strategic goal is to create a new regional security system (exclusively Asian), free of alliances, mostly focused on internal security issues, based on Chinese economic power. These goals are not new, but Xi Jinping has increasingly focused on how to implement and institutionalize his vision of a regional international security system. China's strategy for the formation of a new regional security network is currently in the process of implementation, and it is too early to talk about its final political results and consequences for the system of regional international relations.

Key words: international security, legal regulation of international security cooperation, regional systems of ensuring international security, foreign policy of the People's Republic of China.

Постановка проблеми. КНР на сьогодні є одним із ключових гравців глобальної системи міжнародних відносин, що мають потенціал визначального впливу на основні міжнародні процеси всіх рівнів. Позиція КНР на світовій арені відрізняється зваженістю та концентрацією на захисті власних національних інтересів. Виходячи з цього офіційний Пекін залучений до глобальної системи забезпечення безпеки та активно розбудовує регіональні системи у цій сфері. В умовах повномасштабної війни для України надзвичайної актуальності набуває розвиток партнерських відносин із провідними світовими державами, в тому числі і з Китайською Народною Республікою, і особливо використання їх досвіду у безпековій сфері. Від позиції офіційного Пекіна щодо агресії Росії проти України багато в чому залежать можливості скорішого вирішення даного конфлікту, перспективи реалізації українських ініціатив щодо покращення безпекової ситуації як на глобальному так і регіональному рівні.

Саме з огляду на потенціал українсько-китайського політичного та економічного партнерства важливою є актуалізація дослідження еволюції міжнародної політики КНР, особливо її безпекових, економічних та політичних аспектів. Комплексно досліджуючи еволюцію міжнародної діяльності КНР на сучасному етапі, можемо спостерігати її послідовність і в той же час певну суперечність. Для більш глибокого розуміння витоків позиції КНР в українському питанні доцільно звернутися до безпекової сфери політики офіційного Пекіна та зокрема участі КНР у регіональних системах забезпечення міжнародної безпеки.

Для КНР надзвичайно важливим регіоном залишається Велика Азія. Саме тут зосереджена головна увага офіційного Пекіна, в тому числі і у безпековій сфері. Даний регіон зазнав значних трансформацій наприкінці ХХ ст., що вимагало перебудови і самих підвалин політики КНР у даному регіоні. Безпекові аспекти були завжди важливими у історичному та політичному контексті і питання національної безпеки займають одне з чотирьох пріоритетних напрямків політики КНР. Інтереси Китайської Народної Республіки на регіональному рівні, в узагальненому вигляді можна поділити на три основні пріоритетні напрямки: Центральна Азія, Африка та АТР.

Після розпаду СРСР регіон Центральної Азії став місцем зіткнення стратегічних інтересів глобальних та регіональних акторів та відзначався турбулентністю, яка загрожувала стабільності політичної системи регіональних держав. Загрози стабільності у регіоні Центральної Азії мають доволі специфічний характер, а за визначенням китайської сторони є «трьома силами зла» (тероризм, сепаратизм та екстремізм). Саме на запобіганні цим загрозам і зосереджена активність КНР в рамках регіональної системи забезпечення міжнародної безпеки.

Регіон АТР характеризується для офіційного Пекіна зіткненням інтересів провідних регіональних та позарегіональних гравців (США, Японія, Велика Британія) та специфічністю наявних безпекових загроз. Африканський континент залишається для КНР головним напрямком поширення свого впливу, у конкуренції з іншими позарегіональними гравцями, з метою зміцнення позицій КНР як глобальної держави. Центральна Азія стала специфічним напрямком, оскільки має особливі загрози безпеці, що притаманні державам які утворилися при розпаді СРСР у поєднанні із такими проблемами як міжнародна організована злочинність, тероризм тощо.

Саме виходячи із зазначених вище тез, надзвичайної актуальності набуває ґрунтовне наукове дослідження основних етапів становлення та сучасного стану розвитку безпекового співробітництва Китайської Народної Республіки на регіональному рівні та його нормативні правового забезпечення як на національному так і міжнародному рівнях.

Мета дослідження. Метою даної публікації став ретроспективний аналіз основ нормативно-правового забезпечення безпекового співробітництва Китайської Народної Республіки та її участі у регіональних системах забезпечення міжнародної безпеки.

Стан опрацювання проблематики. Аналізуючи історіографічну базу дослідження її слід поділити на два великі блоки. Це передусім наукові публікації китайських авторів, що мають специфічну риторичну, яка відповідає політичним настановам та гаслам правлячої комуністичної партії. Дані джерела цінні своїм фактологічним матеріалом і надають змогу спостерігати еволюцію безпекової політики КНР «з середини». До другого блоку можна віднести публікації представників західної науки, таких як Г. Кіссенджер, З. Бжезинський, С. Гантінгтон тощо. Такі публікації містять глибокий аналіз позиції офіційного Пекіна з тих або інших політичних проблем та подають реакцію провідних міжнародних гравців на ті чи інші кроки КНР на світовій арені в тому числі і у безпековій сфері [1–4]. Також серед західних науковців популярною є і проблематика забезпечення міжнародної безпеки у регіоні Великої Азії [5–8]. Щодо вітчизняної історіографії з окресленої автором проблематики, то слід відзначити доробок таких українських науковців як: А.І. Бузаров, М.З. Мурашкіна, С. Радзівська та інших [12–14]. В той же час слід підкреслити брак уваги сучасних науковців України саме до нормативно-правової бази розвитку безпекової політики Китайської Народної Республіки на сучасному етапі.

Джерельну базу даної публікації склали міжнародні угоди у безпековій сфері, однією із сторін яких виступає Китайська Народна Республіка, офіційні документи КНР, що містять закріплення її зовнішньополітичної доктрини, основних напрямків на інструментів реалізації зовнішньої політики держави, промови китайських політичних лідерів тощо.

Виклад основного матеріалу. Базою для практичної реалізації безпекового співробітництва Китайської Народної Республіки на регіональному рівні є її зовнішньополітична доктрина та стратегія забезпечення національної безпеки. У сучасних умовах розвитку кожна держава формує у національному законодавстві відповідну базу своєї міжнародної діяльності та забезпечення національної безпеки, передусім це Конституція. У КНР також прийнято і окремі нормативно-правові акти, що доповнюють та уточнюють узагальнені положення Конституції. У сфері безпеки, це передусім Закон КНР про національну безпеку, Закон КНР про боротьбу з шпигунством, Антитерористичний закон КНР (2015 р.), Закон КНР про кібербезпеку (2016 р.) тощо [15].

Аналіз нормативно правової бази безпекового співробітництва на національному рівні слід розпочати із Конституції КНР (прийнята 4 грудня 1982 р., у редакції від 14 березня 2004 р.) Вона як основний закон держави встановлює базові принципи системи національного законодавства держави, функціонування державних органів, політичних партій, національної економіки тощо. Щодо основних положень у сфері національної оборони та безпеки, то у ст. 29 Конституції КНР зазначається, що Збройні сили Китайської Народної Республіки належать народу. Їхнім завданням є зміцнення оборони країни, відбиття агресії, захист Батьківщини, охорона мирної праці народу, участь у справі державотворення, служіння народу. Держава, у свою чергу, посилює будівництво збройних сил у напрямі модернізації та зміцнює оборонну спроможність країни.

Стаття 80 документу визначаючи повноваження Голови Китайської Народної Республіки говорить, що на підставі рішень Всекитайських зборів народних представників та Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників він призначає та зміщує Прем'єра та заступників Прем'єра Державної ради, членів Державної ради, міністрів, голів комітетів, опубліковує укази про введення воєнного стану, оголошує про стан війни та опубліковує укази про мобілізацію. У ст. 81 зазначається, що Голова Китайської Народної Республіки представляє Китайську Народну Республіку, приймає дипломатичних представників іноземних держав, на підставі рішень Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників направляє та відкликає повноважних представників в іноземних державах, ратифікує та денонсує договори та важливі угоди, укладені з іноземними державами.

Відповідно ж до ст. 93 Центральна військова рада Китайської Народної Республіки керує всіма збройними силами держави.

Закон КНР «Про державну безпеку» від 01 липня 2015 р. визначає основні положення у сфері захисту національної безпеки держави, попередження та своєчасного запобігання загрозам, а та-

кож встановлює необхідність захисту існуючої політичної системи та інтересів населення. Закон КНР «Про боротьбу зі шпигунством» від 01 листопада 2014 р. закріплює положення, орієнтовані на протидію і попередження шпигунської діяльності з метою захисту безпеки країни.

Конституція Китаю та зазначені вище закони дозволяють регулювати ефективно виконання зобов'язань держави у сфері національної безпеки – захищати свої інтереси та інтереси громадян від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також підтримувати достатній рівень конкурентоспроможності країни на світовій арені у всіх сферах міжнародних відносин.

Проаналізовані законодавчі акти дозволяють визначити стратегічні інтереси та пріоритети, які є актуальними для держави на сучасному етапі розвитку. Для забезпечення національної безпеки Китаю керівні органи розробляють механізм роботи та систему державної безпеки, засновану на поєднанні централізації і децентралізації та ефективного координування.

КНР має доволі широку нормативну правову базу у сфері національної безпеки, яка була покладена за основу і у процесі розробки зовнішньополітичної стратегії держави. Сучасний період розвитку зовнішньополітичної стратегії КНР пов'язаний із перебуванням на посаді голови Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіна (2013 – теперішній час). Ще у листопаді 2012 р. відбувся XVIII з'їзд КПК, до якого була прикута увага всього світового співтовариства, оскільки відбулася зміна поколінь керівників, а тому було важливо зрозуміти, які нові ідеї будуть покладені в основу зовнішньополітичної лінії КНР. В результаті до влади прийшло так зване п'яте покоління керівників на чолі із Генеральним секретарем ЦК КПК Сі Цзіньпіном.

У своєму виступі на заключному засіданні Всекитайських зборів народних представників 12-го скликання у 2013 р. Сі Цзіньпін згадав про «китайську мрію». За його словами, «китайська мрія» дозволить Китаю реалізувати наступне: «...Досягти цілей всеосяжної побудови середньозаможного суспільства; стати соціалістичною країною, процвітаючою, демократичною, цивілізованою та гармонійною; реалізувати велике відродження китайської національної свідомості. Здійснити мрії перетворення Китаю на багату і сильну державу, енергетичний розвиток китайської нації та створення щасливого життя народу» [11].

Характеризуючи цю концепцію, важливо підкреслити, що вона включає завдання як внутрішньої, так і зовнішньої політики країни. «Китайська мрія» має високу значущість у епоху керівництва Сі Цзіньпіна, оскільки існує наступність принципів, закладених в ідеї «мирного розвитку». У доповіді на XVIII з'їзді КПК було заявлено, що Китай буде твердо дотримуватися курсу мирного розвитку, курсу самостійності та незалежності зовнішньої політики. Мирний розвиток та взаємовигідне співробітництво є важливими тенденціями розвитку зовнішньої політики Китаю.

У сучасній зовнішній політиці КНР забезпечення мирного міжнародного оточення завжди є пріоритетом. Хоча китайська зовнішня політика загалом не зазнала принципових змін, вона продовжує розвиватися, збагачуючись новими ідеями. Важлива особливість сучасної зовнішньої політики КНР – спадковість, ознаками якої є багатостороння дипломатія та дипломатія розвитку.

В той же час, КНР неодноразово стикалася з кризовими явищами у безпековій сфері як на глобальному так і регіональному рівнях. Наприклад, проблема забезпечення міжнародної безпеки у регіоні набула нових обрисів із розпадом СРСР та появою нових незалежних держав у Центральній Азії. Ситуація виявилася набагато складнішою ніж того очікували провідні аналітики та деструктивно почала впливати на весь Євразійський регіон. Це спонукало основних регіональних гравців до перегляду свої безпекових концепцій та вживання кроків із стабілізації ситуації і розвитку безпекового співробітництва у нових умовах.

Висновки. Державні органи Китаю визначають напрями основних заходів у галузі національної безпеки, використовують стимулювання та відповідальність за виконання проєктів як метод більш ефективного контролю за основними складовими національної безпеки. Такі механізми дозволяють забезпечити державі контроль над реалізацією найважливіших планів у сфері регулювання національної безпеки. Таким чином, державні органи Китаю прагнуть повною мірою забезпечити захист держави та громадян від сучасних загроз (внутрішніх і зовнішніх), використовуючи найбільш ефективні механізми захисту, приймаючи та вдосконалюючи законодавство в галузі забезпечення національної безпеки.

Регіон Великої Азії завжди був пріоритетним для КНР. У сфері розвитку безпекового співробітництва у регіоні офіційний Пекін намагається ініціювати обговорення різних питань регіональної безпеки як на двосторонньому так і на багатосторонньому рівнях. З 2013 р. було реалізовано цілу низку кроків щодо розвитку співробітництва у сфері безпеки які були визнані ефективними.

Голова КНР Сі Цзіньпін вперше виклав нове бачення азійської регіональної системи безпеки у своєму виступі на Нараді з взаємодії та заходів довіри в Азії паназійської багатосторонньої організації безпеки у 2014 р. Він стверджував, що «народи Азії повинні керувати справами Азії, вирішувати проблеми Азії та підтримувати безпеку Азії» [9].

Фактично даний виступ Сі Цзіньпіна став першим сигналом про початок цілеспрямованої кампанії офіційного Пекіна щодо зміни архітектури безпеки, яка підтримує регіональний порядок. Для досягнення цієї мети Китай прагне оскаржити «мережеву монополію» США, яка дозволила Америці стати лідером в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [10].

Стратегічна мета КНР полягає в тому, щоб створити нову систему регіональної безпеки (включно азійську), вільну від альянсів, здебільшого орієнтовану на проблеми внутрішньої безпеки, засновану на китайській економічній могутності. Ці цілі не є новими, але Сі Цзіньпін більш активно зосередився на тому, як реалізувати та інституціоналізувати своє бачення регіональної системи міжнародної безпеки. Стратегія Китаю щодо формування нової регіональної мережі безпеки тільки почала реалізовуватися, і ще зарано говорити про її політичні результати та наслідки для системи регіональних міжнародних відносин.

Китай є активним прихильником нової безпекової концепції, тому ще у 1996 р. у світлі провідних безпекових тенденцій та особливостей Азійського регіону Китай висунув ініціативу про те, щоб країни регіону спільно розвивали нову концепцію безпеки, яка була б спрямована на зміцнення довіри через діалог і зміцнення безпеки через співпрацю. Оскільки китайські лідери неодноразово закликали до розробки нової безпекової концепції як на двосторонніх зустрічах, так і на багатосторонніх форумах в останні роки, нова концепція безпеки стала важливим компонентом зовнішньої політики Китаю [11].

На думку Китаю, ядро такої нової концепції безпеки має включати взаємну довіру, взаємну вигоду, рівність та координацію. Нова концепція безпеки по суті полягає в тому, щоб піднятися над односторонньою безпекою та побудувати систему спільної безпеки на основі взаємовигідного співробітництва. Це концепція, створена з урахуванням спільних інтересів і сприяє соціальному прогресу держав регіону.

Китай також давно працює над створенням і розвитком механізму регіонального діалогу та співробітництва в галузі безпеки. З цією метою офіційний Пекін надає великого значення Шанхайській організації співробітництва та Регіональному форуму АСЕАН і бере активну участь у їх роботі.

Згідно з заявами Китаю, ядром його стратегії регіоналізму є «забезпечення мирної ситуації» – як регіональної, так і глобальної, щоб він міг зосередитись на власному економічному розвитку. Таким чином, КНР в Азійському регіоні розвиває партнерські відносини у сфері регіональної безпеки, правоохоронної діяльності, економіки, торгівлі та розвитку інфраструктури, формуючи цим нову архітектуру міжнародних відносин у регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kissinger, Henry. *World Order*. New York: Penguin Press, 2014. 432 p.
2. Kissinger, Henry. *On China*. New York: Penguin Press, 2011. 849 p.
3. Brzezinski Z., *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. Basic Books. 2012. 224 p.
4. Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 1996. 410 p.
5. Starr, S. Frederick (ed.). *The New Silk Roads: Transport and Trade in Greater Central Asia*. Washington, DC: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Programme, Johns Hopkins University, 2007. 562 p.
6. Olcott, M. B. *Central Asia's Second Chance*. Carnegie Endowment for Int'l Peace, August 5, 2005.
7. Allison R., Jonson L. (ed.), *Central Asian Security: The New International Context*. Brookings Institution Press, 2004.
8. Laruelle, M. and Peyrouse, S., *The «Chinese Question» in Central Asia. Domestic Order, Social Changes and the Chinese Factor*. London, New York: Hurst and Columbia University Press, 2012.

9. Xi Jinping, New Asian security concept for new progress in security cooperation URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1159951.shtml.
10. Victor D. Cha, *Powerplay: The Origins of the American Alliance System in Asia*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016. 352 p.
11. NIDS China Security Report 2021: China's Military Strategy in the New Era URL: http://www.nids.mod.go.jp/publication/chinareport/pdf/china_report_EN_web_2021_A01.pdf.
12. Бузаров А.І. Основні вектори зовнішньої політики Китаю в 2018 р. *Журнал "Україна Китай"*. № 5 (11). 2018. URL: <http://sinologist.com.ua/buzarov-osnovni-vektory-zovnishnoyipolityky-kytayu-v-2018-r/> Accessed August 26, 2019.
13. Мурашкіна М.З. Взаємодія та суперництво Росії, США і Китаю в Центральній Азії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук.: спец. 23.00.04. «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». Миколаїв, 2015. 20 с.
14. Радзієвська С., Ус І., Покришка Д. Глобальні доміанти розвитку Китаю. *Міжнародна економічна політика*. № 1 (26), 2017. URL: http://iepjournal.com/journals/26/2017_7_Radziievska_Us_Pokryshka.pdf Accessed August 26, 2019.
15. Офіційний сайт електронного уряду КНР. URL: <https://english.www.gov.cn/>.